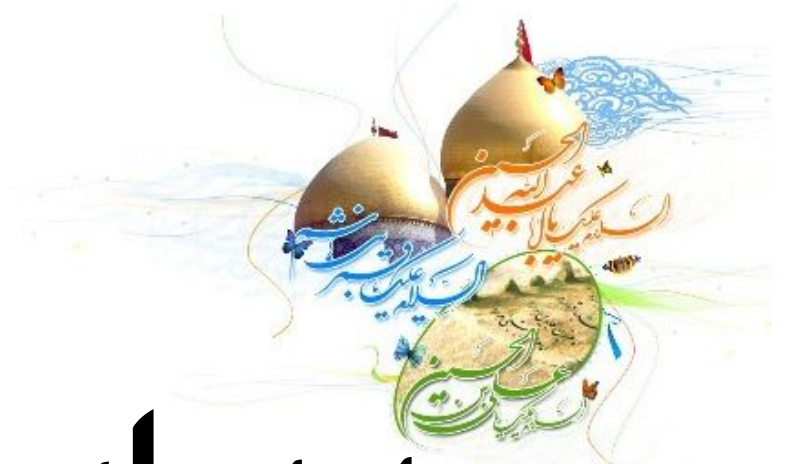

Handwritten calligraphy in a cursive style, possibly Arabic or Persian, centered on a horizontal line. The text is flanked by two red diamond-shaped accents.

سیره عملی امام حسین (ع)

در اصلاح سبک زندگی

إِنَّمَا خَرَجْتُ لِطَلَبِ الْأَصْلَاحِ فِي أُمَّةٍ جَدَّسِ

من به منظور اصلاح امتِ جدّم قیام کرده ام.

معصومان (علیهم السلام) همه نور واحد بوده، هدف مشترک داشتند؛ ولی به اقتضای گوناگونی موقعیتهای در سیره تربیتی آنان دیدگاهها و رفتارهای تربیتی گوناگون به چشم می خورد. کنارهم نهادن مجموعه دیدگاهها و رفتارهای تربیتی آنان الگویی کامل از نظام تربیتی اسلام عرضه می کند. در میان معصومان (علیهم السلام) امام حسین (ع) از موقعیت ویژه ای برخوردار است و این موقعیت به زندگی و سیره تربیتی آن حضرت برجستگی خاصی بخشیده است.

در زندگی امام حسین (ع) حادثه کربلا به خاطر بی نظیر بودن آن بیش از سایر حوادث مورد توجه سیره نویسان و مورخان واقع گردید و بنابراین، اسناد بیشتری از آن در دسترس است که می توان از لابلای آن نکات تربیتی زیادی کشف کرد؛

حادثه ای که همه کسانی که پیرامون این حادثه به تامل نشستند، به فراخور شناخت خویش از آن درس گرفته اند:

مبارزان درس مبارزه

آزادگان درس آزادگی

شهادت طلبان درس شهادت

مصلحان اجتماعی درس اصلاح

در این مقطع از عمر شریف حضرت، فرزندان و اهل بیت او به طور مستقیم همراهش بودند و در نتیجه زمینه بروز نکات تربیتی بیشتری فراهم بوده است؛ و شاید این امر، یکی از اسرار پا فشاری امام بر حضور اهل بیت در کربلا بوده است و بنابراین پژوهشگران عرصه تربیت اسلامی فرصت را غنیمت شمرده، حادثه کربلا را با توجهی عمیق تر از منظر تربیت نگریسته و نکات تربیتی سودمندی را از آن استخراج می کنند

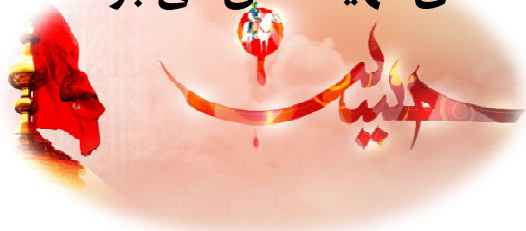

تربیت عملی

مؤثرترین عامل در تربیت اخلاقی و دینی فرزندان: رفتارهای درست والدین

زبان رفتار نافذتر از زبان گفتار بسی نافذتر

کودک و نوجوانی که پیوسته شاهد اعمال نیک والدین است، بطور غیر مستقیم سرمشق می گیرد. در سیره تربیتی ائمه اطهار(علیهم السلام) تربیت با رفتار و عمل بارزترین بعد تربیت است. فرزندان ائمه(علیهم السلام) با دیدن رفتار آنان سرمشق گرفته، عمل می کردند. شعیب بن عبدالرحمن خزائی می گوید: هنگامی که امام حسین(ع) در کربلا به شهادت رسید بردوشش نشانه ای وجود داشت. از امام سجاد(ع) درباره آن پرسیدند، امام سجاد(ع) بسیار گریست و فرمود: «این، اثر بارهای غذایی است که پدرم بردوشش حمل می کرد و به خانه های تهیدستان می برد.»

- عمل‌گرایی در عرصه تربیت دینی از یک سو آزمونی برای **سنجش اعتقادات قلبی افراد** محسوب می‌شود و از سوی دیگر **الگویی است کارآمد برای دیگران**.
- عملکرد امام حسین (ع) در وقایع عاشورا بیانگر این اصل مهم است که ایشان فرایض و دستورات دین را به حوزه اندیشه محدود نکرده‌اند، بلکه آن را در سیره عملی خود متبلور ساخته‌اند، برای مثال تأکید امام بر نماز و عبادت تنها در محدوده کلام باقی نمی‌ماند، بلکه در عبادت‌های ایشان در شب عاشورا و نماز ظهر عاشورا متجلی می‌شود و تأکید ایشان بر عفو و گذشت در زمان قدرت در مواجهه ایشان با حُر و بخشش او به عمل تبدیل می‌گردد.

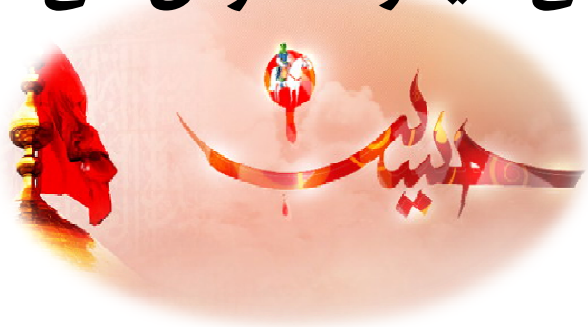
توجه به نیازهای مادی، عاطفی و روانی فرزندان

گرچه در طبقه بندی نیازها در روانشناسی، نیازهای زیستی جزء نخستین نیازها به حساب می آید، اما نقش نیازهای عاطفی و روانی نیز با اهمیت و تعیین کننده است کودکان و نوجوانان به خاطر موقعیت سنی آسیب پذیری در برابر مشکلات نیاز دو چندان به بر آوردن نیازهای عاطفی و روانی دارند، این نیازها، بخصوص در شرایط ویژه، از دست دادن والدین، هنگام بیماری و... چنان شدت می یابد که بی توجهی به آنها حیات روانی و عاطفی کودک را به مخاطره می اندازد. این شرایط ویژه به کامل ترین شکل در کربلا برای فرزندان امام حسین(ع) جلوه نمود .

فرزندان و همراهان آن حضرت در میدان مبارزه، در سخت ترین حالات، امام(ع) را صدا می زدند و در واپسین لحظات، اوج نیاز عاطفی خویش را به نمایش می گذارند.

این وضعیت خاص قطعاً توجه ویژه ای را می طلبد و اینجا است که آن حضرت به گونه های مناسب به نیاز فرزندان پاسخ می دهد و نسبت به فرزندان که به میدان مبارزه آمده اند به گونه ای، به فرزند زین العابدین(ع) به گونه ای دیگر. و در مورد یتیمان و داغدیدگان پس از شهادت خویش به شکلی دیگر سفارش می فرماید.

رفتار حضرت نسبت به فرزند بیمارش زین العابدین(ع)

خواست الهی بر این تعلق گرفت که علی بن الحسین حجت او بعد از امام حسین(ع)، بیمار باشد تا جهاد بر او واجب نشود و همچنان زمین از حجت الهی خالی نگردد و این وضعیت جلوه دیگری از تربیت حسینی را می‌طلبد. در حالی که شدت مبارزه و مصیبت‌های پیاپی کربلا انسان معمولی را چنان به خود مشغول می‌کند که همه چیز را فراموش می‌کند، مربی بزرگ کربلا از مسئولیت بزرگ تربیت غافل نماند و چون فرزند خود را نیازمند توجه و مراقبت دید، بر بالینش آمد و گفتگویی صمیمانه به پرسش‌های او در در مورد حوادث کربلا پاسخ داد.

رفتار حضرت نسبت به خانواده و فرزندان در لحظه وداع

امام(ع) در واپسین لحظه های زندگی خویش شرایط ناگواری خانواده و فرزندان غصه یتیمی و از دست دادن نزدیکترین عزیزان از یک طرف، طی مسیر کربلا تا شام و از شام به مدینه، همراهی دشمنان سنگدل، از طرف دیگر را مجسم کرد. در چنین شرایطی امام(ع) شیوه دعوت به صبر و برد باری و توجه دادن به نصرت الهی را برگزید تا با دم حسینی خود روح خسته آنان را توان دوباره ببخشد و عزمشان برای دست یابی به همه اهداف، تقویت نمایند.

سفارش به فرزندان یتیم و بازماندگان

- بی شک از تلخترین لحظات برای فرزندان خرد سال، لحظه‌ی از دست دادن والدین است. چنین وضعیتی بر فرزندان بسیار ناگوار و طاقت فرسا می‌نماید. در چنین شریطی آنان نیازمند توجه و عاطفه‌اند، نیازمند محبت و تسلی خاطراند.
- فرزندان و بازماندگان کاروان کربلا هم نظاره‌گر دل خراشترین صحنه‌ها بوده‌اند. لذا به توجهی عمیق نیاز داشتند. از این رو امام حسین(ع) با همه گرفتاریهایی که داشت، **وضعیت روحی و روانی فرزندان را پس از شهادت خود پیش بینی کرد** و در واپسین لحظات، تنها فرزند بازمانده از خود زین العابدین(ع) را به توجه و مراقبت و درک وضعیت روحی آنها سفارش کرد و آنچنان شرایط روانی و روحی آنها را ترسیم کرد و مشاوره‌های لازم تربیتی را به ایشان ارائه نمود که شخصی آشنا به مسائل روانشناسی و تربیتی را به شگفتی و امیدوار دارد.

فرزندم تو پاکیزه ترین ذریه و با فضیلت ترین خاندان من هستی، بعد از
من تو سر پرست کودکان و اهل بیت هستی، آنان غریب هستند.
خواری و یتیمی و شماتت دشمنان و مصیبت‌های زمان آنها را در برگرفته
است. هرگاه ناله و گریه شان بلند شد، آرامشان گردان، درهنگام
ترس همراهشان باش، با سخنان نرم تسلی خاطرشان بده. از مردان
آنها، جز تو کسی که مایه انس و آرامششان باشد، زنده نمانده است
و جز تو کسی را که شنوای شکوه‌ها و درد دل‌هایشان باشد، ندارند

پاسخگویی به پرسشهای فرزندان

حادثه کربلا، که موقعیت جدیدی در زندگی امام حسین(ع) محسوب می شد، پرسشهایی را در ذهن فرزندان و دیگر همراهان حضرت ایجاد کرد و ذهن کنجکاو آنان را به پرسشگری وا داشت. حسین بن علی(ع) با درک موقعیت آنها، به سؤالاتشان پاسخهای مناسب و درخور شأنشان می داد.

نقش آزادی و انتخاب در تربیت فرزندان

از جلوه های تربیتی حادثه عاشورا، صحنه **آزادی و انتخاب راه** بود. امام حسین(ع) با اینکه در کربلا به شدت نیازمند داشتن یاور بودند، با کمال صداقت و راستی فرزندان و دیگر یاوران خود را در ادامه مسیر آزاد می گذارد و با اینکه بر فرزندان خود حق بزرگ دارد اما هیچگاه راه مبارزه و همراهی خود را بر آنان تحمیل نمی کند و از اینروست که می بینیم آنان نیز که آگاهانه همراهی پدر و امام خویش را برگزیدند در راهش تا آخرین نفس ایستاده و جان خویش را فدای راهش نموده اند. ابی حمزه ثمالی از علی بن الحسین(ع) نقل می کند که در شب عاشورا پدرم اهل و فرزندان خود و اصحاب را جمع نمودند و خطاب به آنان فرمود: «ای اهل و فرزندان و ای شیعیان من، از فرصت شب استفاده کنید و جانهای خود را نجات دهید... شما در بیعتی که با من بسته اید آزاد هستید

مثبت نگری در راستای هدایت انسانها

فراموشی گذشته سیاه انسانها و پیش داوری نکردن در مورد آنها نیازمند نوعی مثبت نگری است.

با دیده احترام به انسانها نگریستن و پرهیز کردن از قضاوت‌های شتابزده‌ای که از عملکرد گذشته افراد نشأت می‌گیرد، اصل تربیتی مهمی است که کاربرد آن در مواجهه با نادمان نوعی بسترسازی تربیتی در راستای هدایت انسانهاست.

امام حسین (ع) به عنوان یک مربی آگاه ضمن توجه به این اصل مهم با به کارگیری شیوه های تربیتی مناسب زمینه را برای هدایت افراد فراهم می کردند.

ملاک امام برای مواجهه با توبه کنندگان **عملکرد صحیح ایشان در زمان حال بود نه اعمال گذشته آنها**. نمونه بارز مواجهه امام با توابین مواجهه ایشان با حُر است.

حُر نزد امام حسین (ع) آمد و گفت: یا بن رسول الله! من اول کسی بودم که به تو خروج کردم. به من اجازه بده تا در جلو تو اولین قتیل باشم و اولین کسی باشم که فردای قیامت با جد تو مصافحه نمایم». امام (ع) در برخورد با حُر هیچ اشاره ای به اعمال گذشته حُر و ممانعت وی از حرکت اهل بیت نمی نماید و در جواب حُر که نگران بخشوده شدنش توسط امام است می فرماید: «توبهات را خدا قبول کند فرود آی».

• **عکس العمل امام نسبت به حُر** در نگاه اول حاکی از نوعی **مثبت‌نگری** است. زیرا کوچکترین اقدام و یا حتی جمله‌ای که حاکی از سوء ظن در برخورد اولیه امام (ع) با حُر به عنوان یکی از سرداران سپاه دشمن، در تاریخ گزارش نشده است. امام (ع) حُر را با آغوش باز می‌پذیرد.

• سیره عملی امام در جریان حادثه کربلا مبین این اصل مهم در تربیت دینی است که گذشته افراد هر چقدر هم سیاه باشد قابل چشم‌پوشی است و به محض پشیمانی افراد و عزم آنها در جبران خطاها باید گذشته سیاه آنها را فراموش کرد.

«بخشش کینه‌ها را از میان می‌برد».

همین عفو و گذشت است که باعث می‌شود امام، حُر را با آغوش باز بپذیرد و در هنگام شهادت بر بالین او حاضر شده با ظرافتی بسیار در گفتار، عملکرد او را مورد تأیید و تحسین قرار دهد. امام ضمن اشاره به مفهوم لغوی اسم حُر از یک سو اقدام مادر حُر را در انتخاب نامی زیبا برای فرزندش تحسین می‌کند و از سوی دیگر حُر را به عنوان آزاد مردی که در آخرین لحظات خود را از فشار روانی حاکم بر سپاه عمر سعد رها کرد و آزادانه به ندای حق گوش فرا داد ستایش می‌کند.

در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی

پرداختن به بحث تفاوت‌های فردی در آموزه‌های دینی این مسئله از همان ابتدا به عنوان یک اصل اساسی مد نظر قرار گرفته است در آیه ۲۸۶ سوره بقره این موضوع صراحتاً بیان شده است: «لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا» خداوند هیچ کس را، جز به اندازه توانایی‌اش، تکلیف نمی‌کند. آیات ۲۳۳ بقره، ۵۲ انعام و ۴۲ اعراف نیز بیانگر اهمیت تفاوت‌های فردی در اسلام است. **متناسب‌سازی تکالیف دینی با شرایط جسمی و حتی موقعیت مکانی و زمانی افراد بیانگر کاربردی شدن این اصل کلی در رویکرد تربیتی دین اسلام است.**

این اصل مهم از آن چنان اهمیتی برخوردار است که امام حسین (ع) در سختترین شرایط از آن غافل نمی‌شود و با در نظر گرفتن احوالات یاران خود بیعت خود را از برخی از آنها به طور اختصاصی بر می‌دارد به عنوان نمونه امام (ع) وقتی شنید که پسر محمد بن بشیر حضرمی در سرحد ری اسیر شده است به او فرمود: «خدا تو را رحمت کند من بیعت خویش را از تو برداشتم تو برو در تلاش آزاد کردن پسرت باش». امام با بصیرتی فراوان با ملاحظه وضعیت روحی محمد بن بشیر در سختترین شرایط که از دیدگاه استراتژیست‌های جنگی وجود یک نفر نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است بیعت خویش را از او بر می‌دارد. **از دیدگاه امام آرامش روحی افراد در هنگام انتخاب راه و در پی آن نبرد از اهمیت فراوانی برخوردار است.**

بنابراین امام با توجه تفاوت‌هایی که در پی برخی حوادث در روحیه افراد ایجاد می‌شود بیعت خود را از آنها را برمی‌دارد این اقدام امام نمود بارز توجه به اصل تفاوت‌های فردی در جریان تربیت دینی است.

احترام به حقوق دیگران

در فرهنگ اسلامی واژه **حق از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است**، چرا که از والاترین مرتبه وجود تا ادنی مرتبه آن به نوعی با این واژه مرتبط هستند. بر این اساس حق شامل حق اله، حق الناس و حق النفس می‌باشد. احترام به حقوق دیگران یا رعایت حق الناس به عنوان ثمره تربیت دینی در سیره معصومین از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. نبی مکرم اسلام نادیده گرفتن حقوق دیگران را در زمره گناهان بزرگ قرار می‌دهد: «از گناهان بزرگ این است که مال دیگری را بدون حق تصرف کنند». ادای دیون دیگران مبین احترام به حقوق آنهاست. این امر از چنان اهمیتی برخوردار است که **امام حسین (ع) کسانی را که حق الناس بر ذمه دارند از همراهی خود محروم می‌کند**. ایشان در روز عاشورا رسماً اعلام کرد: «لَا يُقْتَلُ مَعِيَ رَجُلٌ عَلَيْهِ دَيْنٌ كَسَى كَسَى» که حق دیگران بر ذمه دارد سعادت کشته شدن در جبهه من (و در راه حق) را ندارد». اهتمام بر استرداد حقوق دیگران یکی از اصول مهم تربیت دینی است **توجه امام حسین (ع) به حقوق دیگران در سختترین شرایط بیانگر جایگاه ویژه این اصل مهم در تربیت دینی منبعث از اندیشه‌های پیشوایان دینی است**.

از کودک حسین (ع) گرفته تا برادرش، و از خودش تا غلامش، و از آن قاری قرآن تا آن معلم اطفال کوفه، تا آن مؤذن، تا آن مرد خویشاوند یا بیگانه، و تا آن مرد اشرافی و بزرگ و باحیثیت در جامعه خود و تا آن مرد عاری از همه فخرهای اجتماعی، همه برادرانه در برابر شهادت ایستادند تا به همه مردان، زنان، کودکان و همه پیران و جوانان همیشه تاریخ پیاموزند که باید چگونه زندگی کنند .

دکتر علی شریعتی

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا
عِبَادِي الصَّالِحُونَ

در زبور بعد از کتب آسمانی سابق نوشتیم که

زمین را بندگان صالح ما به ارث می‌برند.

انبیا، آیه ۱۰۵

